



Liefde, vriendschap en de wereld



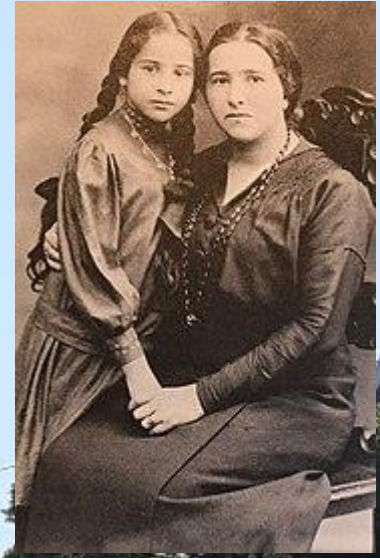
Het gepassioneerde denken van Hannah Arendt

Lezing 22 april 2025 Kunst- en filosofiecafé Doetinchem

Joop Berding

www.joopberding.com

jwaberding@hotmail.com



Geboortehuis in Hannover (foto 2023)

Hannah Arendt (1906-1975)



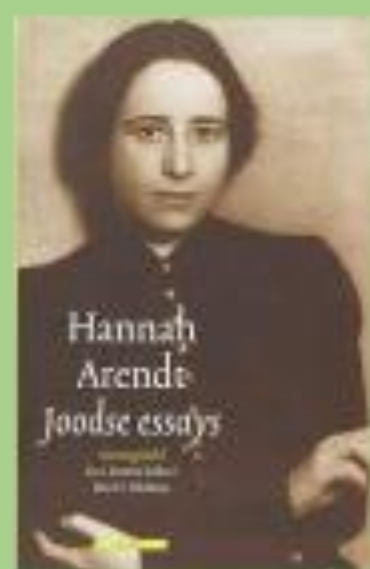
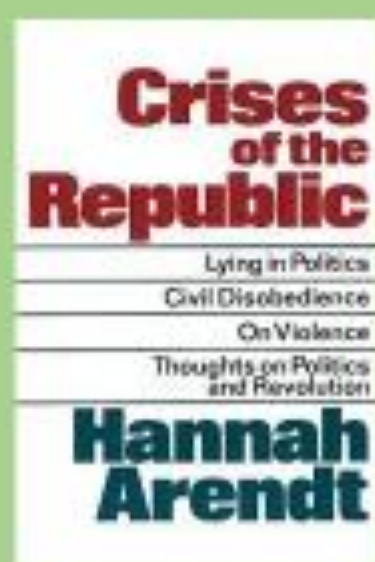
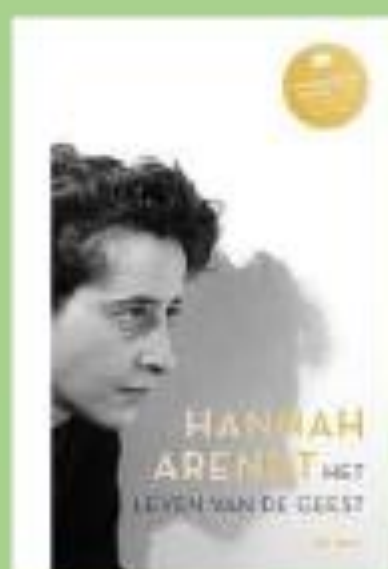
- 1906 Hannover – Königsberg – Marburg: **Martin Heidegger**
- 1928 Heidelberg: **Karl Jaspers** (en **Augustinus**)
- 1929 Berlijn: **Günther Anders**

- 1933 Praag, Parijs, Gurs
- 1940 **Heinrich Blücher**
- 1941 aan de Frans-Spaanse grens; **Walter Benjamin**
– New York
- 1943 “Wij vluchtelingen” (“We Refugees”)

- 1951 *The Origins of Totalitarianism*; Amerikaans staatsburger; publicaties en veel in Europa; **Gershom Scholem**
- 1958 *The Human Condition*
- 1963 *Eichmann in Jeruzalem*
- 1970 Blücher overlijdt

- 1971 VS – Vietnam, studenten, de “rassenkwestie”
- 1975 4 december New York; Bard College
- 1976 Heidegger overlijdt
- 1992 Anders overlijdt





Een gepassioneerd leven

- Passie [etym. *pathein*] = wat je overkomt, een “lijden”, waar je zelf geen sturing aan geeft maar waarmee je moet (leren) omgaan
- Hannah Arendt: *een gepassioneerde intellectueel*
- “Ich will verstehen” – Arendts fenomenologie
- “Dichterlijk-denken-zonder-leuning” – Arendts methode

Arendts vocabulaire

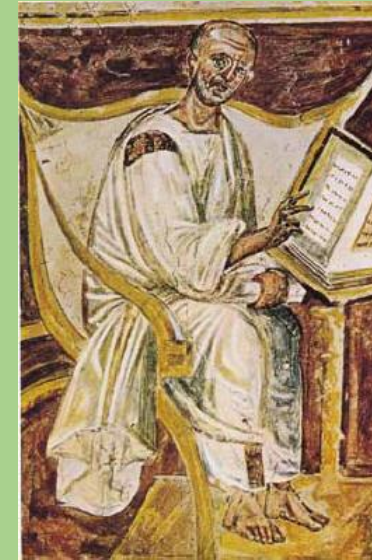
- Geboorte en nataliteit, beginnen, zelfonthulling, pluraliteit, verschijnen, moed, vergeving, belofte en het web van menselijke betrekkingen
- Denken in “domeinen” en het onderscheid daartussen:
 - Arbeiden, werken/maken, handelen
 - Het private, het sociale, het politieke
 - Denken, willen, oordelen
- Geïnspireerd door vrienden – maar soms ook “tegen” hen...

Arendts “oudste” vriend en vriendin

Augustinus (354-430) – kerkvader

Het begrip “*initium*”

“Nataliteit” – de langste lijn in
Arendts oeuvre

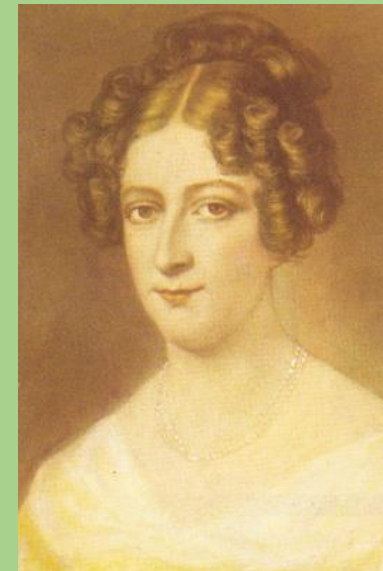


Dissertatie bij Karl
Jaspers (1928)

Rahel Varnhagen (1777-1833) –

Joodse salonhoudster in Berlijn

Leven als Jodin: paria, parvenu of ...?



Varnhagens bio-
grafie is Arendts
tweede boek ('30-
'60)

“Alles moet eenvoudig en helder en puur tussen ons zijn”

- De complexe relatie tussen Hannah Arendt en Martin Heidegger
- Marburg 1924: de vonk
- De stekker (eruit)
- Freiburg 1933: führer und Führer
- 1950 – 1975
- Maakt liefde blind?





In deze villa in Marburg had Hannah Arendt haar studentenkamer (foto 2023)

Gevlucht: in een huwelijk en voor de nazi's



- Günther Anders (1902-1992)
- Blitz-huwelijk
- Symphilosophieren
- Vlucht
- Scheiding – per brief
- De actuele betekenis van Anders' techniekfilosofie

De “ware” ...: Heinrich Blücher

- Een Berlijnse straatvechter (1899-1970)
- Parijs – Zuid-Frankrijk – New York
- Samen een nieuw leven opbouwen
- Liefde en intellectuele invloed
- Bard College



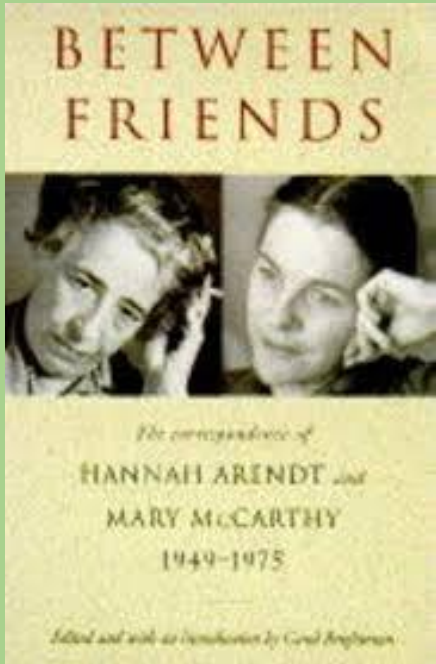
Misgelopen vriendschap



- Gershom (Gerhard) Scholem
- 1897-1982
- Joodse geleerde, kabbalist
- Opdrachtgever van Arendt vanuit de Jewish Reconstruction

- De strijdpunten tussen Arendt en Scholem:
 - 1945 – “Zionism Reconsidered” – bijna gebroken
 - 1963 – *Eichmann in Jerusalem* – verbroken vriendschap
- “Ik weet niet hoe ik je stilte moet interpreteren – ik heb sinds de vorige herfst niets meer van je gehoord.”
 - Brief van Scholem aan Arendt, 27-7-1964

Een “epistolaire romance”: Mary McCarthy



- Romancier en journalist (1912-1989)
- Vriendschap als **‘doing a piece of road together’**
- Arendt als huwelijksadviseur
- McCarthy als verdedigster van Arendt
- ... en als criticaster: “verengelsen”



Ganz vertraut dem Unvertrauten,
Nah dem Fremden,
Da dem Fernen,
Leg' ich meine Hände in die Deinen.

Enkele citaten over liefde

Gevoelens heb ik; de liefde heeft mij.

Liefde is een gebeurtenis waaruit een geschiedenis
kan voortkomen of een lotsbestemming.

Liefde bezit, ofschoon zij een van de zeldzaamste verschijnselen in het menschenleven is, een ongeëvenaarde macht tot zelf-onthulling en een ongeëvenaarde scherpte van blik voor *wie* de geliefde persoon is, in zijn goede eigenschappen en tekortkomingen niet minder dan in zijn slagen, zijn falen en zijn zonden, juist omdat zij zich niet in het minst bekommert, tot aan de grens van algehele wereldmijding toe, om *wat* hij mag zijn.

Ik heb nooit in mijn leven 'liefde' gekend voor een of andere natie of collectief – niet de Duitse, de Franse of de Amerikaanse natie, of de werkende klasse, of wat er nog allemaal meer mag zijn in de prijsklasse van loyaliteiten. Het is een feit dat ik van mijn vrienden houd en dat ik in het geheel niet in staat ben tot enige andere vorm van liefde.

En toch ... *amor mundi*

- “Amor mundi: waarom is het zo moeilijk om van de wereld te houden?”
(vraagt Arendt zich af in haar *Denktagebuch*)
- Liefde voor de wereld – ondanks alles
- Verantwoordelijkheid (nemen) voor de wereld

Ter overdenking en gesprek

- Wat betekenen liefde en vriendschap voor u?
- Herkent u in Arendts biografie iets van eigen ervaringen?
- Is *amor mundi* nog wel mogelijk?

Verder lezen?

- Vijf boeken over Hannah Arendt door Joop Berding:
<https://joopberding.com/wp-content/uploads/2024/10/vijf-boeken-van-joop-berding-over-hannah-arendt.pdf>
- Recent: *Het gepassioneerde leven van Hannah Arendt. Liefde, vriendschap en de wereld*. Antwerpen/'s-Hertogenbosch: Gompel & Svacina (242 pp, €28,50)
- Een overzicht/bespreking van al het werk van Arendt in *De werelden van Hannah Arendt. Lange lijnen in leven en werk*. Soest: Boekscout (338 pp, €24,50)

Verder luisteren?

- Interview Arendt met Günter Gaus, 1964:
<https://www.youtube.com/watch?v=J9SyTEUi6Kw&t=46s>
- Over 'Wij vluchtelingen' (H. Drop, O. Barry, J. Berding):
<https://open.spotify.com/episode/3eFGiK51mAN9lpooVC9OTs?si=d3f99453c95f4734> (podcast)

Over de spreker

- Meer informatie op www.joopberding.com/Arendt
- LinkedIn
- BlueSky